

Aseettomuuden unelma

Jukka Tarkka

Ahvenanmaan kansainoikeudellinen asema on rauhanromantiikalla koristeltu kiiltokuva, joka vääristää historiallista todellisuutta. Aseettomaksi moneen kertaan julistettu saariryhmä ei ole vapautunut sodan taakasta. Aina kun Itämerellä on sodittu, asevarustuksista riisuttu Ahvenanmaa on aseistettu uudelleen.

Ahvenanmaan alkuperäinen demilitarisointi sovittiin Pariisissa 1856 Krimin sodan päätteeksi. Ensimmäisen maailmansodan aikana Venäjä alkoi linnoittaa sitä ja sen alueella toimi Ruotsin, Saksan ja Englannin laivasto-osastoja.

Ahvenanmaan aseettomuus vahvistettiin 1921 Geneven sopimuksella. Siinä kahdeksan Itämeren rantavaltiota, Englanti ja Italia sopivat saariryhmän linnoittamattomuudesta ja puolueettomuudesta.

Talvisodan päätteeksi maaliskuussa 1940 solmittu rauhansopimus vaikenä Ahvenanmaasta. Seuraavana kesänä Neuvostoliitto vaati kuitenkin Suomelta sen linnakkeiden tuhoamista ja kahdenvälistä sopimusta saariryhmän asemasta.

Tällainen Ahvenanmaa-sopimus solmittiin lokakuussa 1940. Se pakotti Suomen purkamaan linnoitteet ja lupaamaan, ettei se antaisi aluetta muiden valtojen käyttöön. Siinä ei mainittu alueen puolueettomuutta.

Samaan aikaan kun Neuvostoliitto pakotti Suomen aloittamaan Ahvenanmaan linnakkeiden tuhoamisen ja sopimusneuvottelut alueen demilitarisoinnista, puna-armeijan ylimmät esikunnat luonnostelivat Saksaa, Suomea tai Ruotsia tai niitä kaikkia vastaan aloitettavien sotien hyökkäysoperaatioita.

Näiden suunnitelmien ensimmäisenä vaiheena oli Ahvenanmaan valtaus. Suunnitelmat vahvistettiin pari kuukautta ennen kuin Suomi ja Neuvostoliitto solmivat sopimuksen Ahvenmaan demilitarisoinnista.

Neuvostoliiton romahduksen jälkeen Suomi ja Venäjä sopivat 1992 niiden välisistä edelleen voimaan jäävistä sopimuksista. Tämä pöytäkirja vahvistaa, että vielä tänäänkin pätee syksyn 1940 Ahvenanmaa-sopimus, jonka rikkomista Neuvostoliitto valmisteli jo ennen sen voimaan astumista.

Neuvostoliiton lisäksi myös Saksa suunnitteli Ahvenanmaan valtausta, mutta vasta toisen maailmansodan loppuvaiheessa. Muutamit muutkin valtiot ovat voineet kaavailla sellaisia operaatioita.

Nykyisin Suomea sitovat Ahvenanmaan asiassa Geneven monenkeskinen sopimus vuodelta 1921 ja Moskovan kahdenvälinen sopimus vuodelta 1940. Molemmat velvoittavat alueen demilitarisointiin. Geneven sopimus vahvistaa saariryhmän puolueettomuuden ja Suomen oikeudet alueeseen. Moskovan sopimus ei mainitse niitä.

Jos saariryhmä joutuu hyökkäyksen kohteeksi, Suomen pitäisi Geneven sopimuksen mukaan torjua hyökkäys ja ilmoittaa asiasta Kansainliitolle, jota enää ei ole. Moskovan sopimus ei vaadi Suomelta mitään sellaisessa tilanteessa, ja nyt tiedämme miksi. Jo sopimusta tehtäessä Moskovassa suunnitettiin hyökkäystä Ahvenanmaalle.

Ahvenanmaan kansainoikeudellinen asema on vino. Geneven sopimuksella ei enää ole takaajaa, ja Neuvostoliiton kanssa tehdyn sopimuksen toisella osapuolella oli jo alun perin ketunhantä kainalossa. Tässä asiassa Suomi on kahden kesken Venäjän kanssa.

Itämeren alue on normalisoitunut. Baltian maat ovat hankkineet takaisin itsenäisyytensä ja Suomi on vapautunut yya-velvoitteista. Tämä antaa mahdollisuuden Ahvenanmaan aseman sopimus pohjan oikaisuun.

Se voisi tapahtua uudistamalla Geneven sopimus sen alkuperäisten allekirjoittajien ja niitä nyt yhdistävän kansainvälisen yhteisön kanssa. Emeritus-meppi Henrik Laxin ajatus Euroopan unionin asettumisesta Ahvenanmaan demilitarisoinnin takaajaksi oli merkittävä avaus uuteen suuntaan.

Geneven sopimuksen virvoittaminen tekohengityksellä ei kuitenkaan ratkaise perusongelmaa. On vaikea kuvitella, millaisten historiatietojen ja minkä logiikan varassa on voinut syntyä nykyisin vallalla oleva käsitys, että Ahvenanmaan demilitarisointi pelastaisi sen sotatoimien kohteeksi joutumiselta, jos Itämerellä puhkeaa aseellinen kriisi. Silloin kaikki alueella toimivat sotavoimat yrittävät ehtiä ensimmäisenä Ahvenanmaalle.

Jukka Tarkka
Valtiotieteen tohtori

Aiemmin sarjassa julkaistut kirjoitukset löydät [täältä](#).